

ARAşTIRMA MAKALESİ - RESEARCH ARTICLE

**KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI
ESERİNE GÖRE TUNA BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI
KABULÜ***

Fatma RODOPLU YILDIRIM**

ÖZ

Konstantin Josef İreçek Çek tarihçi, diplomat ve Slavist'tir. Tarih ve filoloji eğitimi alan İreçek Balkanlardaki Slav halklarına ilgi duymaya ve bu konuda yazılar yazmaya başlamıştır. İreçek'in fikirlerinin şekillenmesinde dedesi ünlü Slavist Pavel Şafarik'in de etkisi büyük olmuştur. Doktora tezi olarak hazırladığı ve daha sonra yayınlanan *Bulgarların Tarihi* adlı çalışması Bulgar tarihini bütüncül olarak ele alan ilk akademik eser olma özelliğini taşımaktadır. Bulgar tarih yazımının uzun yıllar referans alacağı bu eser, Slavcı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bilimsel gerçekliği farklı olmasına rağmen Bulgarların kökenini Slavlara dayandırarak kendisinden sonra gelecek olan nesilleri de bu anlayışa yönlendirmiştir. Çalışmamızda, İreçek'in *Bulgarların Tarihi* adlı eserindeki Bulgarların Hristiyanlığa geçişi bölümü ele alınmıştır. Konu aktarılırken Slav merkezli bir yaklaşımla ele alındığı dikkat çekmektedir. Ayrıca bu çalışmada, Bulgarların Hristiyanlığı kabulü konusu, İreçek'in eseriyle kıyaslama yapmak amacıyla başka kaynaklar da verilerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Bulgar Devleti, Hristiyanlık, Konstantin İreçek.

* İstanbul Aydın Üniversitesi "Cumhuriyetin 100. Yılında Balkanlar ve Türkiye" Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Tarihi Anabilim Dalı, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0001-8295-8279, E-posta: fatmarodoplu@trakya.edu.tr

OPEN ACCESS

**THE CONVERSION OF THE DANUBE BULGARIANS TO
CHRISTIANITY ACCORDING TO *THE HISTORY OF THE
BULGARIANS* BY KONSTANTIN JIREČEK**

ABSTRACT

Konstantin Josef Jireček is a Czech historian, diplomat and Slavist. Jireček, who studied history and philology, became interested in the Slavic peoples in the Balkans and began to write upon this subject. His grandfather, the famous Slavist Pavel Josef Šafárik, had a great influence on the shaping of Jireček's ideas. His work titled *History of the Bulgarians*, which he prepared as a doctoral thesis and published later, is the first academic work that deals with Bulgarian history holistically. This work, which will be referenced by Bulgarian historiography for many years, has been handled from a Slavic perspective. Although the scientific reality is different, he based the origin of the Bulgarians on the Slavs and directed the generations to come after him to this understanding. In our study, the part of the conversion of Bulgarians to Christianity in Jireček's *History of the Bulgarians* is discussed. It is noteworthy that the subject in Jireček's work is handled with a Slavic-centered approach. In addition, in this study, the subject of the Bulgarians' acceptance of Christianity has been tried to be discussed by giving other sources in order to compare with Jireček's work.

Keywords: First Bulgarian State, Christianity, Konstantin Jireček.

EXTENDED ABSTRACT

The first academic work dealing with Bulgarian history in a holistic manner, "History of the Bulgarians", was written by the Czech historian and diplomat Konstantin Jireček. This work, which will be a reference for Bulgarian historiography for many years, was written from a pro-Slavic perspective. Konstantin Jireček's ideas were shaped by his grandfather, the famous Slavist Pavel Šafárik. Pavel Šafárik, under the influence of romanticism and nationalism movements in the first half of the 19th century, wrote works such as "History of the Slavic Language and Literature by all Vernaculars" and "Slavs in the Early Ages", and together with the poet Jan Kollar, he was one of the first two pioneers of Pan Slavism.

Konstantin Jireček attributed the origin of Bulgarians to Slavs and was influential in the adoption of this understanding by the generations that would follow him. Jireček served as the secretary of the Ministry of Education between 1879 and 1881 in order to support the economic and cultural revitalisation of the Principality of Bulgaria, which was established after the

KONSTANTİN İREÇEK'İN BULGARLARIN TARİHİ ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

Ottoman-Russian War of 1877-1878. Also, between 1881 and 1893 Konstantin Jireček became Minister of National Education. He made a great contribution to the establishment of the education system in the country.

Jireček wrote numerous works on the history of the South Slavs. In Vienna, in 1871, he met V. D. Stoyanov, secretary of the newly founded Bulgarian Literary Society in Braila. Stoyanov showed great interest in the bibliography of Bulgarian history prepared by Jireček and endeavoured to have it published in a periodical published in Braila. The Bulgarian intellectuals of the period also expressed their support and all the sources and information obtained were delivered to Jireček.

After final corrections, the “Study of the New Bulgarian Literature” covering the years 1806-1870 was published in Vienna in 1872. Jireček became increasingly more interested in the activities of the Bulgarian Literary Society in Braila. With the publication of the bibliography, the election of Jireček as a member of the Bulgarian Literary Society and with the “endeavour and sensitivity” of Bulgarian scholars, Jireček was finally brought into the “Bulgarian cause”. At the end of these processes the idea of writing a complete history of the Bulgarian people was born and the “History of the Bulgarians” has been finally completed and published.

The “History of the Bulgarians”, which was prepared as a doctoral thesis, was published in Czech and German in 1876. In the work, the history of the Bulgarians from the earliest periods until 1872 was discussed. However, Jireček stated that there were many gaps in information, especially about the events after 1830, and that he needed new data. Soon after, Professor F. K. Brun from Novorossiyskiy University and V. N. Palauzov, a graduate student at the same university, translated the work into Russian in 1878. At the same time, a second Russian translation of the work was made by Prof. Yakovlev and that copy was published in Warsaw. In 1886, N. D. Raynov and Z. Boyadjiyev translated it into Bulgarian and published it in Tarnovo.

Konstantin Jireček's “History of the Bulgarians” has been one of the most important pillars of the official Bulgarian historiography and opinion. Although it was written by a non-Bulgarian historian, this work set the academic framework for Bulgarian historiography and served as a reference for later Bulgarian historians. For many years, this work served as a model for Bulgarian history textbooks. Jireček claimed that the ancestors of the modern Bulgarians were not the Danube Bulgarians who settled in Mizia (Moesia) under the leadership of Asparuh Khan, but were the Slavs who had settled in Mizia, in Thrace, in Macedonia and in Epirus in an earlier period.

According to him, the Danube Bulgarians were very few and had melted away among the settled Slavs.

In his work, Konstantin Jireček deals with the acceptance of Christianity by the Bulgarians in one chapter. Before presenting Jireček's ideas on this subject, it is necessary to look briefly at the Christianisation process of the Danube Bulgarians. In 852, when Boris Khan came to power, he was caught between two powers, Byzantium, which was trying to share the inheritance of the Holy Roman Empire, and the Frankish Empire under the Pope. The desire of both states to patronage the dense Slavic population in Central Europe and Italy constituted the first of the important reasons of the intense struggle between them. During this period, in Southern Europe the Moravian State emerged as a rival to the Franks, uniting the Slavs under a single administrative centre.

In the first years of Boris Khan's rule, although he did not achieve any remarkable success in his struggles against Byzantium, Franks, Croats, and Serbs, he managed not to lose any territory by pursuing good diplomacy. However, the developments in that period almost forced the acceptance of Christianity in Bulgaria. A military alliance was established between the Bulgarian state and the Franks against Moravia. Under pressure from both sides, Moravian Prince Rostislav had to turn to the Byzantine Empire for help. Meanwhile, natural disasters were also effective in the developments. In August 863, the Balkan Peninsula was shaken by a severe earthquake and a serious famine and hunger. The Byzantine Empire taking advantage of this situation of the Bulgarian people who were suffering from hunger and poverty, organised land, and sea expeditions to Bulgaria.

Boris Khan had already promised the Frankish King Ludwig to convert all his people and join the Roman Church. However, in the face of the difficult situation in the country, he could not afford a war with Byzantium and had to negotiate with Byzantium, and in the spring of 863 a peace treaty was concluded between the two states. Thus, Bulgaria had to accept Christianity from Byzantium.

The Bulgarian envoys who had come to Istanbul to sign the peace treaty were baptised. In addition, a significant group of Byzantine clergies travelled to Bulgaria to perform mass conversion of the population and the official conversion of the ruler himself. However, the Bulgarians did not accept this conversion as easily as the ruler had expected. Due to popular resistance, Boris Khan was unable to carry out his baptism openly and one night in 864, Boris Khan secretly became a Christian, taking the name Mihail Boris because he had accepted the Byzantine Emperor Michael III as his godfather.

KONSTANTİN İREÇEK'İN BULGARLARIN TARİHİ ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

Meanwhile, in the first half of 866, a major revolt broke out in the country by groups opposed to the adoption of Christianity as the official religion of Bulgaria and its ruler. The revolt found popular support in all regions of the country. The cause of the revolt was centred both on the persistent anti-Byzantine sentiments among the Bulgarians and on the attachment to the traditions, rituals, and belief in the Gok-Tengri. The rebels headed to the capital of the country, Pliska, to kill their ruler, who, according to them, had “passed a bad law”. Boris Khan treated them harshly and during the suppression of the rebellion 52 boyars and their families were massacred. The suppression of the rebellion had some grave consequences. Pope Nicholas, also Byzantine authors state that these 52 boyars were the highest nobility of the Bulgarian society. The aim of the uprising was to kill Boris Khan and replace him with another khan from the Dulo clan. The possibility of people from the Dulo tribe to seize the throne, the only clan with a legitimate claim to the throne, accelerated the community’s mobilisation. However, the execution of 52 boyars together with their families dealt a fatal blow to the Dulo clan and wiped out three generations. Thus, there was no one left from this clan to claim power in the future.

The IXth century was a period of religious rivalry between the Roman Church and the Byzantine Church in Europe. The rivalry between the two churches also manifested itself in the Christianisation of the Bulgarians. Under these circumstances Boris Khan decided to make some diplomatic manoeuvres, by resuming a political alliance with the Frankish King and by establishing contacts with the Roman Church. He sent a letter to the Pope asking for clarification on several issues related to Christian faith and rituals and requested that clergymen be sent to teach them true Christianity. The Pope gladly accepted this offer and sent Bishop Formosus and a group of clergymen to the Bulgarian country.

In addition, Boris Khan expelled the Byzantine clergy from the country. Thus, clergymen from Rome began their activities to teach and spread Christianity. But Boris Khan’s request of an independent Bulgarian Church was rejected by the Pope. Also, the rejection of the appointment of Bishop Formosus as the Archbishop of the Bulgarian Church, led Boris Khan again to begin negotiations secretly with Byzantium. The temporary annexation of Bulgaria to the Roman Church (866-870) caused Byzantium to be too lenient on the Bulgarian Church and to respond favourably to Boris Khan’s demands. Thus, in 870, at the Eighth Ecumenical Council of the Church in İstanbul, in the presence of representatives of all the Churches, it was decided that the Bulgarian Diocese would come under the jurisdiction of

the Patriarchate of İstanbul but would be established as an autocephalous archdiocese.

The Byzantine Empire had previously sent two clergymen, Cyril and Methodius, to Moravia to teach Christian worship in the Slavic language. These two brothers translated the Bible into Old Slavonic and later developed the Glagolitic (Glagolitsa) alphabet, the ancestor of the Cyrillic alphabet. This was the first alphabet used in Slavic manuscripts. The two brothers translated important Christian texts into Slavic and thus made a great contribution to Slavic literature. In addition, they did not neglect to train clergymen who would follow in their footsteps. The students of Cyril and Methodius, who continued their similar activities there, were expelled because of political developments. Three of the students of these two missionary brothers, Kliment, Naum and Angelariy, left the country and went to Pliska in 886. There these clergymen were welcomed with great honour by Boris Khan. Later, other disciples of Cyril and Methodius also went to Bulgaria. To disseminate Bulgarian language religious centres were established in Kutmichevitsa, Ohrid and Pliska. Therefore, it seems that the foundations of the Slavic Bulgarian language were laid during the teaching of the Christian religion.

Konstantin Jireček begins his narrative by describing the political environment of the time. He also dealt with the issue of the extent of the borders of the Bulgarian state and the dominance in the Macedonian region, which was also used by later generations of historians in Bulgarian historiography. This led to an irredentist understanding of history for many years. Jireček defined the borders of the Bulgarian state and stated that at that time the territory extended up to the Ibar River, that the Slavic principalities in Old Macedonia joined the Bulgarian state, that the territory expanded considerably, and that during the reign of Boris Khan, a large part of Macedonia, including Ohrid, was included within the borders of Bulgaria.

Jireček emphasised the role of Cyril and Methodius brothers in the acceptance of Christianity by the Bulgarians. He stated that “with the appearance of these two names, for which all Slavic tribes will be eternally grateful, an epoch was opened in the spiritual development of the southern and western Slavs”. According to him, with their help the Slavs were able to enter the world of educated European peoples, as they were able to lay the foundations of the alphabet, literature, and worship in their native language.

Cyril and Methodius brothers were born in Thessaloniki, which at that time was already of great importance because of its commercial and educational institutions. Their father Leo, a wealthy and noble man, served as a ranking soldier in Thessaloniki. Jireček tends to “Bulgarise” the two

KONSTANTİN İREÇEK'İN BULGARLARIN TARİHİ ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

monks, by stating that “considering their literary activity in Slavic lands and their extraordinary ability to learn languages, it is very likely that they were of Slavic origin; the Greeks were distinguished by their great inability to learn not only the Slavic language, but in general all other foreign languages”. He also added that at that time there were many Slavs in the Greek service.

According to Jireček, one of the main political reasons of Boris Khan's conversion to Christianity was his concern that his country would not be able to survive against its powerful Christian neighbours, the Franks, Moravians, and Byzantines. Therefore, Jireček considers the conversion to Christianity as a choice arising from political considerations. He also notes that most Thracian and Macedonian Slavs had already abandoned the pagan faith and that Christianity had been slowly spreading in Boris Khan's state since the time of Krum Khan.

It should be emphasised that, despite some of Jireček's views, which today are considered inadequate by the scientific world, he showed the utmost care and restraint in adhering to historical sources. Regarding the conversion of the Bulgarians, he notes that Christianity had penetrated the Bulgarian lands since the time of Krum Khan, but he also recognises the fact that even years after the official adoption of Christianity, the religion was “superficially” practised among the Bulgarians. The same can be said about devotion to God.

Stating that Boris Khan made a great effort for his subjects to accept the new religion, Jireček stated that despite this effort, he faced strong resistance from the tribes who had adopted the belief in the Gok-Tengri, which he defined as a pagan belief. He described the uprising of the boyars who opposed the adoption of the Christian religion as: “the boyars revolted a large part of the population in order to put a member of their old beliefs on the throne and tried to overthrow Boris Khan”. However, the uprising ended in disaster for them, and Boris Khan ordered death penalty for a total of 52 people, including their families. With this act, which was unbecoming act of a newly converted Christian, entire families were destroyed, and the ordinary people who joined the rebels were released without being punished. While narrating this incident, Jireček seems to have approached Boris Khan with a critical attitude.

Jireček also gave detailed information about the correspondence between the Bulgarians and the Pope. In 866, he stated that Bulgarian envoys were sent to Pope Nicholas I to convey 106 questions regarding the practice of Christianity, and the Pope replied that he would assign two bishops to understand the situation in the country. From the information provided by these officials who came to Bulgaria, it is understood that the rulers of the

state at that time were not Slavs and the ruling class had not yet united with the Slavic subjects.

Bulgarians have benefited a lot from the notion of language in their nation-building process. Jireček, who was one of the first to work for this purpose, emphasised the Slavic language in his works. While describing the process of the Christianisation of the Bulgarians, he also described the activities of the Greek clergymen named Cyril and Methodius, who are considered the founders of the Slavic Bulgarian language, and their students in detail. By addressing the phenomena of language and religion together, he drew a Slavic-Orthodox identity for the Bulgarians in the process of nationalisation.

Giriş

Bir diplomat, politikacı ve Güney Slav tarihi uzmanı olan Josef Konstantin İreçek 1854 yılında Viyana’da doğmuştur. Ünlü Slavist Pavel Jozef Šafárik’in torunu olan İreçek, Prag Üniversitesi’nde eğitim görmüştür. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra kurulan Bulgaristan Prensliği’nin ekonomik ve kültürel olarak canlandırılmasını desteklemek amacıyla, 1879-1881 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı sekreteri olarak bu ülkede bulunmuştur. 1881-1893 yılları arasında ise yine bu ülkede Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Ülkedeki eğitim sisteminin oluşturulmasına büyük katkı sunmuştur.¹

1884-1893 yılları arasında Prag Üniversitesi kadrosunda profesör olarak yer almış, 1893 yılından ölümüne kadar (1918) akademik kariyerini Viyana Üniversitesi’nde sürdürmüştür. İreçek’in Güney Slavların tarihi üzerine çok sayıda çalışması bulunmaktadır. *Bulgarların Tarihi* adlı doktora tez çalışması ise 1876’da Çekçe ve Almanca olarak yayımlanmış ve akabinde Rusçaya çevirisi yapılmıştır. Bu eser, eski çağlardan başlayarak 19. yüzyılın ortalarına kadar Bulgarların tarihsel gelişiminin tam bir resmini çizen ve o dönem için değerli materyaller içeren ilk akademik eser olmuştur. İreçek, 1911-1918 yılları arasında da “Sırbistan Tarihi” adlı eseri kaleme almıştır. Almanca yayımlanan bu eserin 1952 yılında Sırçaya çevirisi yapılmıştır.

---

¹ *Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya*, (red.) E. M. Jukov, T. 6, (v 16 tomah), İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva 1965, s. 286; M. Yu. Dostal, V. D. Malyugin, İ. V. Çurkina, *Russko-slavyanskiy kalendar na 2005 god.*, Moskva 2005, s. 102.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

İreçek, eserlerini pozitivist bir yaklaşımla ele almış olmasına rağmen, belli oranda bilimsel değerleri de muhafaza etmiştir.²

Bulgar Bilimler Akademisi, Temmuz 1915 tarihinde, İreçek'e *Bulgarların Tarihi* adlı eserin yeni baskısını Sofya'da yapması hususunda bir teklifte bulunmuş, ancak savaş ortamında olduğundan bu önerinin gerçekleştirilmesinin ileri bir tarihe ertelenmesi şeklinde bir cevap alınmıştır. Nitekim yeniden gözden geçirilmesi ve eklemeler yapılması planlanan *Bulgarların Tarihi* adlı eser, I. Dünya Savaşı henüz sonuçlanmadığı için yeniden basılamamış ve İreçek, 10 Ocak 1918 tarihinde hayatını kaybetmiştir.³

1. *Bulgarların Tarihi* Adlı Eserin Önemi ve Ortaya Çıkış Süreci

Konstantin İreçek'in *Bulgarların Tarihi* adlı eseri, Bulgar resmi tarih yazımının ve görüşünün en önemli dayanaklarından biri olmuştur. Yabancı, yani Bulgar olmayan bir tarihçi tarafından yazılmış olmasına rağmen bu eser, Bulgar tarihçiliğinde akademik çerçeveyi çizmiş ve kendinden sonra yetişecek olan Bulgar tarihçilerine de etkisi oldukça fazla olmuş ve uzun yıllar Bulgaristan ders kitapları için bir model teşkil etmiştir. Eserde Slavlar ve Balkanlarda Slav varlığına ilişkin iki başlık bulunmaktadır. Günümüzde Türk kökenli oldukları tartışmasız bir şekilde kabul edilen Tuna Bulgarlarının Balkanlara gelişi ve buradaki yerleşimine ilişkin ise bir bölüm bulunmaktadır. Slavlarla ilgili bölümün ikincisine oranla oldukça detaylı ve uzun anlatıldığı görülmektedir. İreçek, çağdaş Bulgarların atalarını, Asparuh Han önderliğinde Mizia (Moesia) bölgesine yerleşen Tuna Bulgarları değil, bu tarihten daha erken dönemde Mizia, Trakya, Makedonya ve Epir bölgelerine yerleşmiş olan Slavlar olarak kabul etmiştir. Ona göre, sayısı çok az olduğu için Tuna Bulgarları uzun süre önce bu yerleşik Slavların arasında eriyip gitmiştir. İreçek, Birinci (Tuna) Bulgar Devleti tarihini altı bölümde ele almıştır. Ural Bulgarları olarak tanımladığı Tuna Bulgarlarının Balkanlara gelişinin akabinde, Krum ve Omurtag yönetimindeki Bulgaristan'ı anlatmıştır. Bulgarların din değiştirmesi, Çar Simeon yönetimindeki Bulgaristan, Bogomilizm, Bulgaristan'daki Rus seferleri ve Batı Bulgar Çarlığı da eserde Tuna Bulgarlarına ilişkin başlıklardır. Tarihsel kaynaklara göre olaylar sistemli bir düzen içinde aktarılmış olsa da özellikle siyasi olaylar

---

² Aynı yerde.

³ Prof. V. İ. Zlatarski, "Predgovor kım İzdanieto ot 1929 g.", *Akad. Konstantin İreçek İstoriya na Bulgarite*, İzdatelstvo Nauka i izkustvo, Sofya 1978, s. 29.

konusundaki bilgilerin yetersiz olduğunu da hemen eklemek gerekir. Pek çok kaynaktan yararlanılmış ancak o zamanlar Bulgar yazıtları gibi bazı ana kaynakların bilinmiyor olması nedeniyle Bulgar tarihi hakkında farklı bir tablo çizilmiştir.⁴

İreçek'in Bulgarlara ve Bulgar tarihine bu şekilde yaklaşımının sebebini Panslavizm akımında aramak gerekir. Panslavizm, Fransız İhtilali ve Napolyon savaşları neticesinde ortaya çıkan din, medeniyet ve tarihi farklılıklara rağmen, çeşitli milletleri dil yakınlığına dayanarak bir birlik etrafında toplamayı öngören, dönemin Orta ve Doğu Avrupa aydınlarının bir eseri olarak ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa'da modern anlamda milliyetçilik devlet adamlarının ve siyasilerin eseri olmasına rağmen, Doğu Avrupa'da milliyetçiliği yaratanlar dil bilimci, şair ve tarihçiler olmuştur.⁵ Şair Jan Kollar ile birlikte Panslavizm'in ilk iki öncüsünden biri olan Şafârik, 19. yüzyılın ilk yarısında romantizm ve milliyetçilik akımlarının etkisiyle *Slavların Dil ve Edebiyat Tarihi* ve *İlk Çağlarda Slavlar* gibi eserleri kaleme almıştır. Şafârik kendisini "bir ulusu uyandıran, milli şuurunu diriltiren" bir peygamber olarak görmüştür. 1842'deki Slav Etnografyası adlı eserinde de Bulgarları bir Slav kavmi olarak tanımlamıştır. Eserlerinde Slav halklarının yerleşim sahaları, Slav dilleri ve lehçelerinin özellikleri ile onların sınıflandırması yer almıştır. Ayrıca Slav etnografyası ile ilgili veriler de eserlerinde yer bulan önemli konulardan olmuştur.⁶ Zira daha önce de belirtildiği gibi, Konstantin Ireçek'in dedesi Josef Şafârik'tir.

İreçek'in ilk ciddi ve bilimsel ilgi alanı, 1870 gibi erken bir tarihte ortaya çıkmaya başlamıştır. Konstantin Ireçek'in 14 Aralık 1870 tarihli Dj. Daniçiç'e⁷ gönderdiği mektupta dedesi Şafârik'in arşivinden bulduğunu belirttiği, yaklaşık 70 yeni Bulgarca kitaptan oluşan bir liste hazırladığı görülmektedir. Bu liste, ilk Bulgar bibliyografyası olarak kabul edilmiştir. Ireçek, yapacağı çalışmalarda kullanmak üzere bu listeyi artırmaya karar vermiştir. Böylece, bu yönde yoğun bir çaba harcamasının neticesi olarak sadece birkaç ay içinde kitaplarının sayısı birkaç yüze ulaşmıştır. Bütün

⁴ Konstantin Ireçek, *İstoriya na Bılgarite*, Sofya 1978, s. 153-154.

⁵ Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (çev.) Agah Oktay Güner, İlgü Kültür Sanat Yay., İstanbul 2017, s. 1.

⁶ Dimitir Tsanev, *Bılgarskata İstoriçeska Knijnina prez Vızrajdaneto XVIII-Pırvata Polovina na XIX vek*, Nauka i izkustvo, Sofya 1989, s. 40-41.

⁷ Djuro/Djura Daniçiç (1825-1882) tanınmış bir Sırp filologdur. Slav filolojisiyle ve daha spesifik olarak tüm hayatını adadığı Sırp dili araştırmalarıyla ilgilendi ve Sırp dili çalışmalarına önemli katkılarda bulundu. <https://southslavic.wordpress.com>, (30.12.2023).

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

bunlar, İreçek'e birkaç ay içinde *Yeni Yazın Bibliyografyası, 1651-1870* adını vermeyi planladığı ilk çalışması için gerekli malzemeyi sağlamış oldu. Kitabın basım işinin de Zagreb'deki Yugoslav Akademisi tarafından yapılacağını düşündü. Bununla birlikte en başından beri İreçek, bu bibliyografyanın tam ve ayrıntılı bir çalışma olamayacağını, ancak daha sonraki araştırmalar için temel oluşturabilecek yapıda bir eser olacağını açıkça belirtmiştir.⁸

İreçek, Viyana'da 1871 yılının Ocak ayında, İbrail'de yeni kurulmuş olan Bulgar Edebiyat Topluluğu'nun Sekreteri Vasil Dimitrov Stoyanov ile tanışmıştır. Stoyanov, İreçek tarafından hazırlanmış olan bu bibliyografyaya büyük ilgi göstermiş ve bunun İbrail'de yayınlanan süreli bir dergide basılması için yazarı ikna etmeyi başarmıştır. Aynı zamanda, Bulgar bilim adamlarının İreçek'e kapsamlı bir şekilde yardım sağlayacakları yönünde de teminat vermiştir.⁹ İreçek kısa bir süre sonra çalışmasında bazı eksiklikleri ve açıklamaları tamamlamak adına kırk sorudan oluşan bilgi talebinde bulunduğu bir listeyi Stoyanov'a ulaştırmıştır. Böylece o dönemin Bulgar bilim dünyasının genç Çek bilim insanıyla kurdukları işbirliği de başlamış olur. Stoyanov ona Bogorov, Beron, Blaskov ve bazı diğer bilinen Bulgar şahsiyetler hakkında veriler göndermiş, İstanbul, Rusçuk ve Filibe'deki tanıdıklarından İreçek'e iletmek üzere bilgi toplamıştır. İreçek'e Bulgar politikacı ve diplomat Grigor Naçoviç aracılığıyla bazı kataloglar ulaştırılmıştır.¹⁰ Farklı şehirlerde basılan Bulgarca kitaplar yoğun bir şekilde Çek yazara gönderilmeye başlanmıştır. 1871 sonbaharından itibaren Bulgaristan Bilimler Akademisi'nin kurucularından tarihçi M. Drinov da bu seferberliğe dâhil olarak İreçek'i başlattığı bu davada cesaretlendirmeye çalışmış ve onu Rus kütüphane ve arşivlerinde bulunan yeni kitaplar ve el yazmaları ile tanıştırmıştır.¹¹ 1871 yılı Kasım ayında bibliyografyanın el yazması hazırlanmıştır ve İreçek onu derhal kopyalamaya başlamıştır. Bibliyografyanın 1500 nüsha olarak basılmasına ve basım işinin Viyana'daki G. D. Naçoviç aracılığıyla Bulgar Edebiyat Topluluğu tarafından yapılmasına karar verilmiştir.¹² Mayıs 1872'nin sonlarına doğru, redaksiyonları gözden geçiren ve hatta yeni kitaplar için eklemeler yapan G.D. Naçoviç'in

---

⁸ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, (der.) Petır Miyatev, C. 3, Sofya 1963, s. 16.

⁹ Aynı yerde, s. 19.

¹⁰ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, (der.) Petır Miyatev, C. 1, Sofya 1953, s. 14-27.

¹¹ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, (der.) Petır Miyatev, C. 2, Sofya 1959, s. 85-86.

¹² *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, s. 29, 32-34.

gözetiminde bibliyografyanın Viyana’da basımına başlanmıştır.¹³ Yapılan son düzeltmelerden sonra 1806-1870 yıllarını kapsayan *Yeni Bulgar Yazını İncelemesi* Viyana’da, 1872 yılında 48 sayfa olarak basılmıştır. Ayrı basım olarak 1873’te *Periodical Magazine*’in 7-8. kitaplarına ek olarak da yayımlanmıştır. İreçek, 1872’de, kitapçığin nüshalarının bir kısmını (150 nüsha) Prag’daki Çek kitapçıları aracılığıyla satışa çıkarmıştır.¹⁴ İreçek, İbrail’deki Bulgar Edebiyat Topluluğu’nun faaliyetleriyle giderek daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. 16 Temmuz 1872’de, İreçek’e topluluğun muhaberat üyesi olarak seçildiği bildirilmiş, yapılacak olan genel kurula şahsen katılması veya temsilcisini göndermesi yönünde davette bulunulmuştur.¹⁵

Stoyanov dönemin Bulgar aydınlarının yoğun desteğini alan İreçek’e, yapacağı konuşmada vurgulaması gereken hususlar konusunda yönlendirmelerde bulunmuştur. Bibliyografyanın basılması, topluluğa üye olarak seçilmesi ve her şeyden önce Bulgar bilim adamlarının “çaba ve duyarlılığı” ile İreçek sonunda “Bulgar davasına” kazandırılmış olur. Bulgar halkının bütüncül olarak tarihini yazma fikri, işte bu yaşanan süreçlerin sonunda doğmuştur.¹⁶

Bibliyografyanın hazırlanma aşamasında İreçek’e Bulgarlardan birçok kitap gelmiş veya Bulgar tarihi hakkında bir dizi veri sunulmuştur.¹⁷ İreçek’te Bulgar Tarihi yazma fikri daha Viyana’dayken ortaya çıkmıştır. Bunda bibliyografyanın yayınlanmasında da büyük katkısı olan Gr. Naçoviç’in etkisi büyük olmuştur. İreçek’in kitabın yayınlanmasında kendisine büyük destek sağlayan Naçoviç’e 9 Eylül 1873’te yazdığı mektuptan, daha önce Viyana’da birçok kez hakkında konuştukları Bulgaristan tarihi ve Bulgaristan’ın o günkü durumunu yansıtan bilimsel bir makaleyle meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın gözünde bu işi zorlaştıran başlıca faktörler ise Bulgarların yaşadıkları coğrafyayı bizzat görmemiş olması ve yerel kaynaklar ile Batılı gezginlerden edindiği bilgilerin bir bütünü tamamlamak için yeterli olmamasıydı. Birkaç kelime bilgiye ulaşmak için birçok kitabı taraması gerekmektedir. Tamamlamak üzere olduğu tarih ile ilgili bölüm belgelere ve kroniklere dayanmaktaydı. Eserinde savaş ve

¹³ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, s. 38-39-40; *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 2, s. 93-94.

¹⁴ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, s. 50-51, 76-77; *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 2, s. 102-103.

¹⁵ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 2, s. 87-89.

¹⁶ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, s. 47-49.

¹⁷ Aynı yerde, s. 41-42; *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 2, s. 102-103.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

kuşatmaları anlatmaktan ziyade toplumun sosyal yapısının tam bir resmini çizmeyi amaçlamaktaydı. O sırada Doğu ve Batı dünyasındaki tarihçilerin en fazla üzerinde durduğu konulardan biri olan Bogomillerin tarihi ile ilgili de çalışmalar yürütmekteydi. Ayrıca Bulgaristan coğrafyasındaki ticaret, Sviştov'un tarihi ve nüfusu, Katolik köyleri, Eflak'taki Bulgarlar gibi konularda da materyal talebinde bulunmuştu. 1873 yılı sonunda İreçek'in Bulgarlardan talep ettiği tüm kitap ve elde edilen bilgiler kendisine iletilmiştir.¹⁸ İreçek'in Bulgar halkının tarihi üzerine eleştirel bir deneme niteliğindeki eseri 1874 yılında neredeyse tamamlanmak üzereydi. Yazar, eserinde ülkenin tarih ve coğrafyasını en eski devirlerden başlayarak 1829 Edirne Barış Antlaşması'na kadar olan dönemi 30 başlıkta ele almıştır. Eserde, yakın dönem siyasi olaylarının yanı sıra tarım, ticaret, sanayi ve etnik özellikler gibi konulara değinilmiştir.¹⁹

Bulgarların Tarihi nihayet tamamlanmış ve basımına başlanmıştır. Hazırlanan eserde, Bulgar tarihi en eski dönemlerinden 1872 yılına kadar ele alınmış olmasına rağmen İreçek, özellikle 1830 tarihinden sonraki olaylarla ilgili birçok bilgi eksikliği olduğunu ve yeni verilere ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.²⁰ Bu konuda Marin Drinov'dan²¹ yardım istemiştir. Drinov 2 Şubat 1875 tarihli bir mektupla istenilen bilgileri İreçek'e iletmış ve *Bulgarların Tarihi* adlı eser için şu ifadeleri kullanmıştır: “Sizi bu yeni çalışmanızdan dolayı tebrik ediyorum. Hiç şüphem yok ki bu eser Slav tarih yazınına büyük bir katkı sağlayacak ve aynı zamanda henüz ataları hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan Bulgar halkına da büyük faydalar sağlayacaktır”.²²

Daha 1875'in ikinci yarısında, *Bulgarların Tarihi*'nin Çekçe baskısının ayrı bölümleri basıldığında eserin yazımı ve basımı ile ilgili

¹⁸ *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, s. 83.

¹⁹ Aynı yerde, s. 108.

²⁰ Aynı yerde, s. 84-85.

²¹ Bulgar tarih biliminin kurucularından sayılan Marin Stoyanov Drinov Moskova Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi mezunudur. Aynı üniversiteden doktora unvanı almıştır. St. Petersburg Bilimler Akademisi üyesi olan Drinov tam bir Panslavist olarak Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılıp özerk bir yapı kazandığı dönemde eğitim alanında ülkedeki teşkilatlanma faaliyetlerinde etkin rol almıştır. Özellikle Bulgar etnik kimliği ve Bulgar ortaçağ dönemi ile ilgili eserleri o dönem itibarıyla rağbet görmüştür. Rossiyskaya Pedagogičeskaya Ensiklopediya, v 2 t., gl. red. V. V. Davidov, T. 1, Moskva 1993, s. 298; Fatma Rodoplu Yıldırım, *Bulgaristan'da Kuman Hanlar Dönemi, II. Bulgar Devleti'nin Kuruluşu ve Bulgar Tarihyazımında Kuman/Kıpçaklar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2021, s. 134-136.

²² *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, s. 110-111.

haberler Bulgar halkında büyük heyecan uyandırmıştır. İreçek'ten kitabın basılı bölümlerinin Bulgarcaya çevrilerek süreli bir dergide yayınlanması için talepte bulunulmuştur. Bulgar Edebiyat Topluluğu kurucularından Stoyanov esere ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: “*Bu eserin bugüne kadar benzer türden tüm eserler arasında her açıdan en iyisi, en mükemmeli ve en eksiksizi olacağından şüphe yoktur. Siz zaten bizimsiniz ve Bulgar halkının ve vatanının şerefi ve ebedi şanı için sonsuza kadar bizim kalacaksınız*”.²³ Nihayetinde o zamanlar İbrail'deki Bulgar Edebiyat Topluluğu Başkanı Marin Drinov tarafından esere tam puan verilmiş ve dernek yönetimine “Bundan sonra biz Bulgarlar da artık milletimizin bir tarihinin var olduğunu söyleyebileceğiz” ifadeleri ile eserden övgüyle bahsedilmiştir.²⁴ Panslavist bir yaklaşımda olan Drinov'un bu sözlerinden de Bulgarların teşkilatlanma süreçlerinde “milli” bir tarih yaratmaya duydukları ihtiyaç açıkça anlaşılmaktadır.

Bulgarların Tarihi 1876 yılı başında Çekçe ve Almanca eş zamanlı olarak iki dilde yayımlanmıştır. Kısa süre sonra, Novorossiyskiy Üniversitesi'nden Profesör F. K. Brun ve aynı üniversitede yüksek lisans öğrencisi olan V. N. Palauzov, eseri 1878 yılında, Rusçaya çevirmişlerdir. Aynı zamanlarda Prof. Yakovlev tarafından eserin ikinci Rusça çevirisi de yapılmış ve o nüsha da Varşova'da yayımlanmıştır. Slav dünyasında ve özellikle de Bulgarlar arasında yoğun ilgi duyulan eser, 1886 yılında N. D. Raynov ve Z. Boyadjiyev tarafından Bulgarcaya çevrilmiş ve Tarnovo'da yayımlanmıştır.²⁵

Vasil Zlatarski, İreçek'in *Bulgarların Tarihi* eserinin 1929 yılı baskısının önsözünde İreçek'in şu sözlerine yer vermiştir:

“Birkaç yıl önce, büyükbabam Pavel Josef Şafarik'in hatırasının öncülüğünde onu örnek alarak ve onun eylemlerinin yönlendirmesiyle Slav halklarının dillerine ve tarihlerine ilgi duymaya başladım. Bulgar halkına özel bir ilgi gösterdim, çünkü onlar diğerlerinden daha çok ihmal edilmiş ve diğerlerinden daha az bilinir durumdaydı. Viyana'da yaşarken Bulgar tüccarları ile tanıştım ve hayatımda ilk defa Bulgarca duymuş oldum. İlk defa Bulgarca kitap ve dergiler gördüm. Böylece,

---

²³ Aynı yerde, s. 88.

²⁴ Aynı yerde, s. 90.

²⁵ Zlatarski, “Predgovor”, s. 28-29.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

benim en önemli çalışmalarımın ilkinin Bulgar milletinin tarihi ile ilgili olması benim kaderim olmuş oldu".²⁶

1894 yılında kurulan İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü Doğu Hristiyanlarını araştırmak amacıyla Bulgaristan'a arkeoloji gezileri düzenlemiştir. Bu dönemde yeni kurulan Bulgaristan Prenslüğündeki teşkilatlanma faaliyetlerine destek vermek amacıyla Bulgaristan'a gelen birçok entelektüel Çek arasında Hermengild ve Karel Skorpil kardeşler de bulunmaktaydı. Bulgaristan'da arkeoloji biliminin kurucusu sayılan Karel Skorpil Bulgar Prenslüğünün kurulmasından sonra ülkede başlayan eğitim seferberliğinin bir sonucu olarak iyi eğitilmiş öğretmen ihtiyacının giderilmesine yönelik davet edilen öğretmenlerden biri olarak ülkeye gelmiştir. İşte bu Skorpil kardeşler de Konstantin İreçek'in akrabalarıdır. Onlar da Konstantin İreçek ile aynı amaç ve ideoloji etrafında hareket etmişlerdir.²⁷

2. Tuna Bulgarlarının Hristiyanlaşma Süreci

852 yılına kadar iktidarda kalan Boris Han'ın babası Presiyan Han zamanında Tuna (Birinci) Bulgar Devleti sınırlarını genişletmek için Bizans Arap mücadelesinden istifade ederek güney yönünde seferler tertip etmiştir. Macarlarla ilk kez dostane ilişkiler kurulmuş ancak Bizans'ın tahrikleri neticesinde Sırplarla ilk çatışmalar bu dönemde yaşanmıştır. Halkın çoğunluğunun Hristiyan olduğu Trakya, Makedonya ve Arnavutluk bölgelerinin Bulgarların eline geçmesinin doğal bir sonucu olarak ülkede Hristiyan nüfus çoğalmıştır.²⁸ Boris Han işte böyle siyasi ve dini bir ortamda 852 yılında tahta çıkmıştır.²⁹

Boris Han iktidara geldiğinde kendisini Kutsal Roma İmparatorluğu'nun mirasını paylaşmaya çalışan Bizans ile Papa'nın güdümündeki Frank Devleti'nin mücadelesinin ortasında bulmuştur. İki devletin de Orta Avrupa'da ve İtalya'da bulunan yoğun Slav nüfusunu himaye

---

²⁶ Aynı yerde, s. 27.

²⁷ Aleksey Jalov-Magdalena Stamenova, "Contribution of Hermengild and Skorpil to the Bulgarian Speleology", (ed.) Michal Filippi, Pavel Bosak, *16th International Congress of Speleology Proceedings V. 1*, Czech Republic 2013, s. 103-105.

²⁸ Ali Ahmetbeyoğlu, *Hanlıktan Çarlığa Bulgar Türkleri Tarihi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2023, s. 149.

²⁹ Valeri Katsunov, Plamen Mitev, Valeri Kolev, vd., *İstoriya na Bulgariya v dati*, İztoç Zapad, Sofya 2017, s. 34.

altına alma isteği, aralarındaki yoğun mücadelenin önemli sebeplerinden ilkinin oluşturmuştur. Bu dönemde Güney Avrupa’da ise Frankların hâkimiyetinden kurtulan Moravya Slavları kendi devletlerini kurmuştur. Moravya Knezi Rostislav (846-869) Orta Tuna boylarında Moravya Slavlarını tek bir idari merkez altında toplamayı başarmıştır. Knez Rostislav, Franklara karşı Boris Han’dan yardım istemiştir. Bulgarlar Moravya Slavları ile birlikte Franklara saldırmışlarsa da başarılı olamamışlardır (854). Boris Han bu yenilginin ardından Arnavutluk ve Makedonya’daki hâkimiyetini güçlendirmek için Raskan Sırplarına harekât düzenlemiş ancak burada da hezimete uğramıştır. Oğlu Vladimir ve 12 boyarı esir alınan Boris Han Sırplarla barış yapmak zorunda kalmıştır. Boris Han, yönetiminin ilk yıllarında Bizans, Frank, Hırvat ve Sırplarla yaptığı mücadelelerde dikkate değer bir başarı kazanamasa da iyi bir diplomasi güderek toprak kaybetmemeyi başarmıştır.³⁰

Tarihsel olayların gelişimi, Bulgaristan’da Hristiyanlığın kabulünü adeta mecbur kılmıştır. Moravya Devleti’nin giderek güçlenmesi sonucu Orta Tuna bölgesindeki Slavlar üzerindeki nüfuzunu artırması Bulgar çıkarlarına zarar vermeye başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde Boris Han da dış politikada değişikliğe giderek Frank İmparatoru Ludwig ile müttefik olmaya karar vermiştir. Bulgar Devleti ile Frank Devleti arasında Moravya Devleti’ne yönelik askerî bir ittifak kurulmuştur. İki taraftan baskı altına alınan Moravya Prensi Rostislav, Bizans İmparatorluğu’ndan yardım istemek zorunda kalmıştır. Bu sırada yaşanan doğal afetler de gelişmelerde etkili olmuştur. 863 yılının Ağustos ayında Balkan Yarımadası şiddetli bir depremle sarsılmış ve aynı dönemde ciddi bir kuraklık yaşanmıştır. Bu gelişmelerden önce Boris Han, yakın dostu Frank Kralı Ludwig’e tüm halkıyla birlikte din değiştirme ve Roma Kilisesi’ne katılma sözü vermiş bulunmaktaydı. Knez Rostislav Bulgar-Frank ittifakını etkisiz hale getirmek için Bizans’a başvurmuştur. Knez, ülkede Frank misyonerlerin etkisini kırmak için Bizans’tan Ortodoks din görevlileri göndermesini talep etmiştir. Böylece Bizans sınırları dışında kalan Slav dünyasının Hristiyanlaşmasında en önemli katkıyı sunacak olan Kiril ve Methodius kardeşler Bizans İmparatoru tarafından bu ülkeye gönderilmiştir. Bizans İmparatorluğu Bulgar-Frank yakınlaşmasından rahatsızlık duyuyordu. Bulgarların Latin Kilisesi’ne bağlanması Papa’nın otoritesinin Balkanlarda genişlemesine sebep olacak ve burada Bizans

³⁰ Vasil Gyuzeley, *Knyaz Boris Pirvi*, Nauka i izkustvo, Sofya 1969, s. 52-55; Ayşe Kazdal, “Tuna Bulgar Kağanlığı ve Hristiyanlaşma Süreci”, *Doğu Avrupa Tarihi Yeni Bulgular ve Yaklaşımlar*, (ed.) Mualla Uydu Yücel, Nuri Kavak, Sema Aktaş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 99.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

hegemonyasını tehlikeye düşürecekti. Bulgarların Moravya'ya saldırdıkları sırada Bulgaristan'ın doğu kesimleri depremlerle sarsılmaktaydı. Ayrıca ülkede büyük bir kıtlık baş göstermişti. Bulgarların zor durumundan yararlanan Bizans güçleri Bulgaristan'a karadan ve denizden seferler düzenlemişlerdir. Ülkenin içinde bulunduğu zor durum karşısında Bizans'la savaşı göze alamayan Boris Han, Bizans ile müzakere etmek zorunda kalmış, 863 baharında iki ülke arasında barış antlaşması yapılmıştır. Yapılan antlaşma maddelerine göre Bulgarlar ile Franklar arasındaki ittifak sona erdirilecek, Boris ve Bulgar halkı Hristiyanlığı kabul edecek ve İstanbul'a gönderilecek din adamlarının Bulgarları vaftiz etmesine izin verilecekti. Böylece Bulgaristan, Hristiyanlığı Bizans'tan kabul etmek zorunda kalmıştır. İl olarak barış antlaşmasının imzalanması için İstanbul'a gelen Bulgar elçileri vaftiz edilmiştir. Bunun yanı sıra, Bizans din adamlarından önemli bir grup, halkın toplu din değiştirmesini gerçekleştirmek ve hükümdarın kendisinin resmi olarak din değiştirme törenini gerçekleştirmek üzere Bulgaristan'a gitmiştir. Ancak halk, bu din değişikliğini hakanın tahmin ettiği kadar kolay kabullenmemiştir. Halk direnişi nedeniyle, Boris Han vaftizini açıkça gerçekleştirememiştir. Boris Han 864'te bir gece vaftiz babası olarak Bizans İmparatoru III. Mihail'i kabul ettiği için Mihail Boris adını alarak gizlice Hristiyan olmuştur.³¹

Ülkede 866 yılının ilk yarısında, Bulgaristan'ın ve hükümdarının Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesine karşı çıkan grupların büyük bir isyanı patlak vermiştir. İsyân, ülkenin tüm bölgelerinde halk arasında destek bulmuştur. İsyânın sebebi, hem Bulgarlar arasındaki kalıcı Bizans karşıtı duygular hem de Gök Tanrı inancına, geleneklerine ve ritüellerine bağlılık etrafında şekillenmiştir. İsyancılar, kendilerine göre "kötü bir yasa"³² çıkarın

³¹ Vasil Zlatarski, *İstoriya na bulgarskata dirjava: prez srednite vekove*, Tom 1, Çast 2, Sofya 2002, s. 28-29; Aleksandır Fol, Vasil Gyuzelev, Nikolay Gençev, vd., *Kratka İstoriya na Bulgariya*, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1983, s. 54-55; Osman Karatay, *Bulgarlar Yitik Bir Türk Kavmi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 236-237; Kazdal, *a.g.m.*, s. 100.

³² 866 yılında bir grup boyar yeni dine ve yeni hukuk düzenine karşı ayaklandı. Boris, kendi devleti için, eski Bulgar ailelerine tanınan ayrıcalıkları destekleyen Gök-Tanrı inancına dayanan eski Bulgar geleneklerinden çok Bizans'ı örnek alan yeni bir yasal temel oluşturmak istiyordu. Boris, Bizans hukuk metinlerini ele geçirmişti ve bunların etkisi, 866'da Papa I. Nicholas'a yönelttiği hukuki uygulamalara ilişkin bazı sorularda zaten görülmekteydi. Böylece, boyarların, dini bir dayanakla uzun süredir sırtlarını yasladıkları boy sisteminin konumu tehdit altındaydı. Üstelik Boris Han artık eşit boy liderleri arasında birinci olmak değil tartışmasız iktidar sahibi olmak istiyordu. Ayrıca boyarlara göre Bizanslı misyonerlerin ülkeye girmesini kesinlikle Bulgar bağımsızlığına bir tehdit olarak görüyorlardı. John V. A. Fine, Jr., *The Early Medieval Balkans, A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor 1983, s. 119.

hükümdarlarını öldürmek için ülkenin başkenti Pliska'ya yönelmişlerdir. Boris Han onlara karşı oldukça sert davranmış ve isyanın bastırılması sırasında 52 boyar ve aileleri katledilmiştir.³³ İsyanın bastırılmasının bazı vahim sonuçları olmuştur. Hem Papa Nikolas hem de Bizanslı yazarlar bu 52 boyarın Bulgar toplumunun en yüksek seviyedeki soyluları olduklarını belirtmektedir. İsyancılar Boris Han'ı öldürmek ve onun yerine Dulo³⁴ sülalesinden başka bir hanı geçirmek istemekteydi. Tahtta meşru hak iddia edebilecek tek sülale olan Dulo kabilesinden kişilerin tahtı ele geçirme ihtimali, toplumun eyleme geçmesini hızlandırmıştır. Pl. Tsvetkov'a göre, M.S. I. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar en az 6 farklı devlet Dulo hanedanı tarafından yönetilmiştir. Bu da bu hanedanın en az 6 kolunun olduğu anlamına gelmektedir. VIII. yüzyıl boyunca Tuna kolu³⁵ büyük olasılıkla etkisini yitirmiş ve IX. yüzyılın başından itibaren iktidar muhtemelen üye sayısı önemli ölçüde azalmış olan Panonia kolu tarafından ele geçirilmiştir. 52 boyarın aileleri ile birlikte idam edilmesi Dulo kabilesine ölümcül bir darbe

³³ Katsunov, *a.g.e.*, s. 36; Steven Runciman, *A History of the First Bulgarian Empire*, Londra 1930, s. 101-104; Dennis Paul Hupchick, *The Bulgarian-Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony: Silver-Lined Skulls and Blinded Armies*, Palgrave Macmillan, Wilkes-Barre 2017, s. 136.

³⁴ Türk kökeninden geldiği düşünülen, bir görüşe göre, kaynaklarda (Doulo=Dulo) diye zikredilen hanedanın Doulo adı, Göktürklerde ve Macarlarda alev, nur, meşale mânasında yüksek bir unvan olan Yula (Cula, Gyula)'nın Bulgar Türkçesi'ndeki şeklidir. Dikkate değer bir açıklama O. Pritsak tarafından ileri sürülmüştür ki, buna göre, Bulgar hükümdar sülalesi menşee itibarıyla Asya Hun Tan- huları sülalesi olan Tu-ku (büyük Tanhu Mo-tun âilesi: T'u-ko)'ya dayanmakta olup (Fonetik gelişme şöyledir: Tu-ku~T'u-ko> *d'o-klak>*duo-klo>-Doulo), M.Ö. III. yüzyıldan beri ünlü hükümdarlar yetiştiren bu aile mensuplarından-Hakanlar Listesi'nde İrmik'ten 300 sene önce hüküm sürdüğü bildirilen Avitokhol, Büyük Bulgarya Devleti'nin kurucusu Kurt'un atalarından biriydi. Prof Dr. İbrahim Kafesoğlu, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985, s. 14.

³⁵ "Hakanlar Listesi" diye tanınan bir sütun üzerine Grekçe yazılmış, 14 satırdan oluşan Tuna Bulgarlarına ait elde mevcut vesikaların en eski tarihli olan kronolojik kitabenin tam olarak ne zaman ve kimin tarafından yazıldığı bilinmemekle birlikte, belgenin en son tarihinin 765 yılına tekabül etmesinden dolayı 765-766 yıllarında meydana getirildiği tahmin edilmektedir. "Hakanlar Listesi" Orta Çağ Grekçesi ile yazılmış olmasına rağmen sonradan eski Slavcaya tercüme edilmiş, günümüze ise bu haliyle intikal etmiştir. Hakanlar Listesi'nde yer alan ve Bizans kaynaklarında Kormestos olarak geçen Kormiş (Kormişos) "korunan, korunmuş" manasına gelir. Öküz yılının 9. ayına tekabül eden 737 senesi içerisinde tahta çıkan Kormiş, kuruluşundan beri devlete hâkim olan Dulo soyunu değiştirmiştir. Bundan sonra listedeki son Han olan Umor'a kadar, devlete hâkim olacak olan Vokil (Ukil, Ugain) soyunu tesis etmiştir. Bu soy, Dulo hanedanı mensuplarının dışarıdan evlenmeleri hasebiyle kurulan akrabalıklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Bir nevi ihtilal sayılabilecek bir hareketle başa geçen Kormiş, 754 yılında Bizanslılara mağlup olduğu savaştan sonra tahtını kaybetmiştir. Ali Ahmetbeyoğlu, "718-803 Yılları Arası Tuna Bulgar Devleti", *Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 3, Aralık, 2021, s. 28.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

indirmiş ve üç neslini de yok etmiştir. Böylece bu sülaleden gelecekte iktidar için hak talep edecek kimse kalmamıştır.³⁶

Boris Han önde gelen 52 boyarı ve ailelerini idam ederken, daha küçük isyancıları affetmiştir. Bu durum eski aristokrasiyi zayıflatmış ve muhtemelen kendi yakınlarından bazı kişilerin yönetici pozisyonlarına yükselmesine olanak tanımıştır. Bu da merkezî yönetimi bir dereceye kadar güçlendiren bir durum olmuştur. Ancak Boris Han'ın boyar isyanını bastırması boyarları zayıflatmış olsa da bazı bilim adamlarının iddia ettiği gibi boyar sınıfını tamamen yok etme etkisi yaratmamıştır. Bu sınıf, bazı boyarların Hıristiyanlığa karşı çıkmaya devam etmesiyle varlığını sürdürmüştür. Çünkü 890'ların başında boyarlar, Gök-Tanrı inancını yeniden canlandırmaya çalışan Boris Han'ın en büyük oğlu Vladimir'i açıkça desteklemişlerdir.³⁷

IX. yüzyıl Avrupa'da Roma Kilisesi ile Bizans Kilisesi arasında dini rekabetin yaşandığı bir dönem olmuştur. İki kilise arasındaki rekabet Bulgarların Hıristiyanlaşması konusunda da kendini göstermiştir. Boris Han da bu ortam içerisinde bazı diplomatik manevralar yapmaya karar vererek Frank Kralı ile siyasi ittifakı yeniden başlatmış ve Roma Kilisesi ile bağlantılar kurmuştur. Papaya Hıristiyanlık inancı ve ayinleriyle ilgili bir dizi konunun açıklığa kavuşturulmasını istediği soruları içeren bir mektup yollamış ve kendilerine gerçek Hıristiyanlığı öğretecek din adamlarının gönderilmesini talep etmiştir. Bu teklifi memnuniyetle kabul eden Papa, Patrik Formosa ve bir grup din adamını Bulgar ülkesine göndermiştir. Boris Han Bizanslı din adamlarını ülkeden kovmuştur. Böylece Roma'dan gelen din adamları Hıristiyanlığı öğretme ve yayma çabasıyla faaliyetlerine başlamışlardır.³⁸

Papaya bağımsız Bulgar kilisesi talebini ileten Boris Han'ın isteği reddedilmiş, ayrıca Patrik Formosa'nın Bulgar Kilisesi'ne Başpiskopos atanması isteği de olumsuz karşılınca Boris Han yine gizlice Bizans ile müzakere etmeye başlamıştır. Bulgaristan'ın geçici olarak Roma Kilisesi'ne bağlanması (866-870), Bizans'ın Bulgar kilisesi konusunda fazla müsamahakâr davranmasına ve Boris Han'ın taleplerine olumlu karşılık vermesine neden olmuştur. 870 yılında, İstanbul'daki Sekizinci Ekümenik Kilise Konseyi'nde, tüm kiliselerin temsilcilerinin huzurunda, Bulgar Kilise

³⁶ Plamen S. Tsvetkov, *Bılgariya i Balkanite ot drevnosta do naşı dni*, Zograf, Varna 1998, s. 94.

³⁷ Fine, *a.g.e.*, s. 119.

³⁸ Fol, *a.g.e.*, s. 54-55.

Piskoposluğunun İstanbul Patrikhanesi'nin yetkisi altına girmesine, ancak otosefal bir başpiskoposluk olarak kurulmasına karar verilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Romalı din adamları Bulgaristan'ı terk etmiştir. Onun yerine İstanbul Patriği, Bulgaristan Başpiskoposu Joseph (Stephan) başkanlığındaki Bizans din adamları ülkeye gelmiştir. Böylece Boris Han Bizans'ın güdümüne girmiş ancak bağımsız Bulgar kilisesini kurmayı da başarmıştır. Bu gelişme neticesinde Bulgar toplumu Ortodoks Bizans dünyasının etki alanına girmiştir.³⁹

Bizans Devleti daha önce Hristiyanlık dinindeki ibadetleri Slav dilinde öğretmeleri için Kiril ve Methodios adlı iki din adamını Büyük Moravya Devleti'ne göndermişti. İncil'i Eski Slavcaya çeviren bu iki kardeş daha sonra Kiril alfabesinin atası olan Glagolitik (Glagolitsa) alfabesini geliştirmiştir. Bu alfabe Slav el yazmalarında kullanılan ilk alfabedir. Hristiyanlık açısından önemli metinleri Slav diline çeviren iki kardeş böylece Slav yazımına da büyük katkı sağlamıştır. İki kardeş, burada kendi yolundan gidecek olan din adamlarını da yetiştirmeyi ihmal etmemişlerdir. Benzer faaliyetlerini burada devam ettirmekte olan Kiril ve Methodios'un öğrencileri, yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda bu ülkeden kovulmuştur. İki misyoner kardeşin öğrencilerinden Kliment, Naum, Angelariy adındaki üç kişi ülkeyi terk etmiş ve 886 yılında Pliska'ya gelmişlerdir. Din adamları burada Boris Han tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmışlardır. Daha sonra Kiril ve Methodios'un diğer öğrencileri de Bulgaristan'a gelmiştir. Bulgar dilinin yaygınlaştırılması için Kutmiçevitsa, Ohri ve Pliska'da dinî merkezler kurulmuştur. Dolayısıyla Hristiyanlık dininin öğretilmesi esnasında Slav Bulgar dilinin de temellerinin atılmış olduğu görülmektedir.⁴⁰

3. *Bulgarların Tarihi* Adlı Eserde Bulgarların Hristiyanlığı Kabulü

Konstantin İreçek uzun yıllar Bulgar tarih bilimine temel oluşturacak olan *Bulgarların Tarihi* adlı eserinin “Bulgarların Hristiyanlığı Kabulü” başlıklı bölümünde, anlatısına öncelikle o dönemin siyasi ortamını vererek başlamıştır. Boris Han'ın saltanatının ilk yıllarının Yunan Sırp, Hırvat ve Franklarla yapılan savaşlarla geçtiği belirtilerek, Omurtag Han'ın Bizans

³⁹ Aynı yerde.

⁴⁰ İvan Bojilov, Vasil Gyuzelev, *İstoriya na srednovekovna Bulgariya VII-XIV vek*, İzdatelska kışta Anibus, Sofya 1999, s. 212-215; Stoyan Jerev, Valentin Stankov, Ralitsa Tsoynska, *İstoriya na bulgarskiya knijoven ezik*, Dirjavno İzdatelstvo Narodna Prosveta, Sofya 1989, s. 16-17; Katsunov, a.g.e., s. 39.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

İmparatoru V. Leon ile imzaladığı 30 yıllık ateşkesin sona ermesinin ardından Boris Han'ın Trakya'ya saldırdığı, ancak başarılı olunamadığı aktarılmıştır. Sırplarla mücadele edilmiş ancak o sırada Sırbistan'da hüküm süren Vlastimir'in oğulları Muntimir, Stroimir ve Goinik onu mağlup ederek oğlu Vladimir'i esir almıştır. Boris Han barışa zorlanmış ve oğlu da onlar tarafından dostane bir şekilde Rasa'daki (bugün Novi Pazar) Bulgaristan sınırına getirilerek iade edilmiştir. Üç Sırp kardeşin sonraki mücadelelerinde Muntimir, Boris Han'ın yardımıyla iktidara gelmiştir. Burada İreçek'in dönemin siyasi olaylarını, özellikle de Sırp devletindeki mücadeleyi detaylı bir şekilde aktardığı görülmektedir.⁴¹

İreçek, Bulgar tarih yazımında sonraki kuşak tarihçiler tarafından da kullanılan Bulgar devletinin sınırlarının genişliği ve Makedonya bölgesindeki hâkimiyet meselesini de ele almıştır. Bu durum Bulgar tarihçiler arasında uzun yıllar irredentist (yayılmacı) bir tarih anlayışına sebep olmuştur. İreçek, Bulgar devletinin sınırlarını tanımlamış ve o zamanlar toprakların İbar Nehri'ne kadar uzandığını, Eski Makedonya'da bulunan Slav beyliklerinin Bulgar devletine katılımıyla toprakların oldukça genişlediğini, Boris Han döneminde Ohri dâhil Makedonya'nın büyük bir bölümünün Bulgaristan sınırları içinde yer aldığını aktarmıştır. İreçek'e göre İmparator Theophilos (829-842) döneminde şehrin korunması amacıyla Türk Vardariotların Selanik ile Voden arasına sınır muhafızı olarak yerleştirilmesinin öncelikli sebebi, Bulgar devletinin güneybatıya doğru genişlemesi olmuştur. Yine kuzeybatıda, Boris Han'ın devleti Hırvatlar ve Franklar ile sınır komşusudur ve burada da zaman zaman siyasi mücadelelerin içinde yer almışlardır. İreçek o dönemde Makedonya bölgesinde Slav nüfusunun fazla olmasından dolayı Bulgar devletinin bu bölgeleri hâkimiyeti altına aldığını özellikle vurgulamaktadır. Bunun sebebi de Slav nüfusa vurgu yapmak istemesinden kaynaklanmaktadır.⁴²

İreçek, Bulgarların Hristiyanlığı kabulüne ilişkin Kiril ve Methodios⁴³ kardeşlerin rolüne özellikle dikkat çekmiştir. İreçek, "tüm Slav

---

⁴¹ İreçek, *a.g.e.*, s. 167.

⁴² Aynı yerde, s. 167-168.

⁴³ Modern dönemde de Kiril ve Methodios Bulgar toplumunda önemini korumaktadır. Bulgarlar açısından Kiril ve Methodios kardeşlerin kilise yazıları çevirileri zengin gramer yapısına sahiptir. Bulgar araştırmacılara göre Eski Bulgarca en eski Slav yazın dilidir, bu dilin erken ortaya çıkışı Bulgar dilbilimi açısından da önem arz etmekte ve mevcut yazılı eserler sayesinde erken döneme ilişkin araştırma yapılabilmektedir. Kiril Mirchev, "Starobilgarskiyat Ezik", http://macedonia.kroraina.com/pdf/mirchev_starobylgarski.html, (25.07.2023).

kabilelerinin sonsuza dek minnettar kalacağı iki ismin ortaya çıkmasıyla Güney ve Batı Slavlarının manevi gelişiminde adeta bir çığır açıldığı” ifadesini kullanarak onlara atfettiği büyük önemi göstermiştir. Ona göre, bu iki kardeşin yardımıyla Slavlar, ana dillerinde alfabenin, edebiyatın ve ibadetin temelini atabildikleri için eğitilmiş Avrupa halkları dünyasına girebilmişlerdi. Kiril ve Methodios kardeşler, o zamanlar ticaret ve eğitim kurumları nedeniyle zaten büyük önem kazanmış olan Selanik’te doğmuştur. Zengin ve asil bir adam olan babaları Leo, Selanik’te rütbeli bir asker olarak görev yapmaktaydı. İreçek burada özellikle “*Slav topraklarındaki edebi faaliyetlerini ve olağanüstü dil öğrenme yeteneklerini düşünersek, Slav kökenli olmaları çok muhtemeldir; Yunanlılar sadece Slav dilini değil, genel olarak diğer tüm yabancı dilleri öğrenme konusunda büyük yetersizlikleri ile ayırt edilirdi*” ifadelerini kullanarak bu iki keşişi “Bulgarlaştırma” eğiliminde olmuştur. Ayrıca o zamanlar Yunan hizmetinde birçok Slav’ın bulunduğunu da anlattısına eklemiştir.⁴⁴ Boris Han Franklarla müzakereler yürütürken, Hristiyanlık dini Panoniyalı ve Moravyalı Slavlar arasında hızla yayılmıştır. İreçek, Passau ve Salzburg piskoposluklarından uzun süre birçok misyonerin Pannonia ve Moravia’ya geldiğini, burada vaazlar verdiklerini ancak bu misyonerlik faaliyetlerinde pek de başarılı olamadıklarını ifade etmiştir. İreçek, İmparator III. Mihail’in siyasi bağımsızlık için çabalayan Moravya Prensiği’ne 862’nin sonlarına doğru, Konstantin ve Methodios’u dinî vaazlar vermek ve Hristiyanlığı Slav dilinde halka anlatabilmek maksadıyla bu bölgeye gönderdiğini belirtmiştir. Ayrıca Moravya’nın başkenti Velegrad’da kardeşlerin prens ve halk tarafından sıcak karşılandıklarını (863), faaliyetlerine İncil’i Slav dilinde vaaz etmekle, genç Moravyalıları Hristiyan inancı konusunda eğitmekle ve kutsal kitapların tercümesiyle başladıklarını da eklemiştir. Prens Rostislav, Bizans imparatoruyla bir ittifak kurmuş ve Slavların anlayabileceği bir dilde onları vaftiz etmelerini istemiştir. 862’de Patrik Photius ve İmparator III. Mihail dönemin aydın kişileri olan Selanikli kardeşleri bu bölgeye göndermiştir. Aslında belirtmek gerekir ki İreçek’in aktardığından farklı olarak, ilk zamanlar onların misyonunun Bulgarlar ile hiçbir alakası yoktur. İki kardeş dini, kültürel ve etnik açıdan Slav ya da Bulgar olmaktan öte birer Bizanslılardır. Bununla birlikte Glagolitsa ve ilk yazılı Slav dilinin yaratılmasını sağlamışlardır. “Moravya misyonu” için dini eserlerin Selanik Slavlarının diline çevrilmesi konusundaki yoğun çaba ve faaliyetlerinin sonucu olarak seçilmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Çünkü o dönemde Slavlar aşağı yukarı aynı dili konuşmaktaydı ve Selanik’te konuşulan Slav dili Moravyalılar tarafından anlaşılabilirdi. Daha sonra

---

⁴⁴ İreçek, *a.g.e.*, s. 170.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

Konstantin ve Methodios ile onların yetiştirdiği öğrenciler hakkında pek çok bilimsel araştırmalar yapılmış ve İreçek'in aktardığı bilgiler genişletilmiş ve o konuda çok ileri gidilmiştir.⁴⁵

İreçek'e göre Boris Han'ın Hristiyanlık dinini kabul etmesinin başlıca siyasi nedenlerinden biri ülkesinin güçlü Hristiyan komşuları olan Franklar, Moravyalılar ve Bizanslılara karşı uzun süre ayakta kalamayacağı endişesidir. Dolayısıyla İreçek Hristiyanlığa geçişi siyasi kaygılardan kaynaklanan bir tercih olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Trakyalı ve Makedonya Slavlarının çoğunun pagan inancını çoktan terk ettiklerini ve hatta Boris Han'ın kendi devletinde bile, Krum Han zamanından beri Hristiyanlığın yavaş yavaş yayılmaya başladığını aktarmıştır. İreçek'in bugün bilim dünyası tarafından yetersiz olan bazı görüşlerine rağmen tarihi kaynaklara bağlı kalmaya azami dikkat ve itidal gösterdiğini vurgulamak gerekir. Bulgarların din değiştirmesinden bahsederken Krum Han döneminden beri Hristiyanlığın Bulgar topraklarına nüfuz ettiğini belirtmiş, ancak resmi olarak Hristiyanlığın kabulünden yıllar sonra bile Bulgarlar arasında dinin "yüzeysel" olarak yaşandığı gerçeğini de tespit etmiştir. Aynı şey Tanrıya bağlılık konusunda da söylenebilir.⁴⁶

Konstantin İreçek Rus ve Macar ülkesi örneklerini vererek, Rus Prensi Vladimir ve Macaristan Prensi Stephen gibi, Boris Han'ın de kısmen siyasi nedenlerle Hristiyanlığa geçtiğini ifade etmiştir. İlk başta, Batı'da Kral Ludwig ile görüşmelerde bulunduğunu, ancak kendisine sunulan şartları yeterli görmeyen Boris Han'ın yönünü Bizans'a çevirdiğini eklemiştir.⁴⁷

İreçek, Bulgaristan'da büyük bir açlık felaketinin yaşandığı sırada ve bir savaş sonrasında İmparator III. Mihail ile Boris Han arasında imzalanan barış antlaşması ile Bulgarların Hristiyanlığı kabul ettiğini yazmıştır. İreçek, Bulgar hanının Hristiyanlığı barış antlaşmasının yapıldığı alanda kabul ettiğini aktarmıştır. Vaftiz babası olan imparatorun Boris Han'ı Hristiyan ismi olan Mihail adıyla çağırmaya başladığını, eş zamanlı olarak birçok boyarın da Hristiyanlığı kabul ettiği bilgisini de eklemiştir. İreçek, Boris Han'ın, Hristiyanlığı yabancı etkisiyle değil, kendi rızasıyla kabul ettiğini aktarmıştır. İreçek, Boris Han'ın Kiril ve Methodios'un etkisi ile din değiştirdiğini düşüneneler de olduğunu aktarmış ve bu düşünceye karşı çıkararak iddia

---

⁴⁵ Tsvetkov, *a.g.e.*, s. 92; İreçek, *a.g.e.*, s. 170.

⁴⁶ İreçek, *a.g.e.*, s. 170-174.

⁴⁷ Aynı yerde, s. 170-171.

edildiği gibi olması halinde Roma ile Bizans kiliseleri arasında bu kadar uzun süre tereddüt etmeyeceğini ileri sürmüştür. Bulgar hanının bu önemli kararında Yunan misyonerlerin etkisinin olmadığını ispatı olarak Bulgarların din değiştirmesini beklenmedik bir olay olarak gören dönemin Patriği Photius'un sözlerinin gösterilebileceğini ifade etmiştir.⁴⁸

Boris Han'ın, tebaasının yeni dini kabul etmesi için büyük bir çaba gösterdiğini ifade eden İreçek, buna rağmen Gök-Tanrı inancını benimsemiş boyaların güçlü bir direnişle karşılaştığını belirtmiştir. Hristiyanlık dininin kabul edilmesine karşı çıkan boyarların ayaklanmasını "boyarların tahta eski inançlarına mensup birini çıkarmak için halkın büyük bir bölümünü ayaklandırdıkları ve Boris Han'ı devirmeye çalıştıkları"nı ifade etmiştir. Ancak ayaklanmanın onlar için felaketle sonuçlandığını ve Boris Han'ın, isyan eden boyarlardan eşleri ve çocukları ile birlikte toplam 52 kişinin ölümüyle cezalandırılmasını emrettiğini; yeni din değiştirmiş bir Hristiyan'a yakışmayan bu eylemle tüm ailelerin yok edildiğini ifade ederek, isyancılara katılan sıradan insanların ise cezalandırılmadan salıverildiğini eklemiştir. İreçek'in bu olayı aktarırken Boris Han'a eleştirel bir tavırla yaklaştığı görülmektedir. İreçek isyanın bastırılma biçimi ve çok sayıda boyarın aileleri ile birlikte öldürülmesini iyi bir Hristiyan'a yakıştıramamıştır. Öldürülenlerin toplam 52 kişi mi yoksa 52 aile mi oldukları konusu daha sonra da Bulgar tarih yazımında tartışılmıştır.⁴⁹ Bulgarlar için Hristiyanlaşma yaşamın tüm alanlarında köklü bir değişikliğe sebep olmuştur. Sadece yüzyıllardır benimsedikleri inanç ve takvimden vazgeçmek zorunda kalmamışlar, akrabalık bağları da dâhil olmak üzere tüm sistemlerini yeniden şekillendirmek zorunda kalmışlardır. Hristiyanlığın kabulü sonrası, çok eski zamanlardan beri saygı duyulan birçok nesne ve uygulama şeytanlaştırılmıştır. Bunun sonucunda da ülkenin önde gelen boyarlarının ve halkın önemli bir kısmının isyan etmesi kaçınılmaz olmuştur. Bazı tarihçilere göre bu toplu katliam "Ön Bulgar unsurunu hayati bir oranda" zayıflatmış ve din değiştirmek adeta Slav çoğunluk arasında onların tamamen erimesine sebep olmuştur.⁵⁰

İreçek pagan bir devletten Hristiyan bir devlete dönüştürülen Bulgaristan'ın, din değiştirme sonrası bu ülkede yandaş bulmayı uman çeşitli dini misyonerler tarafından tercih edilen bir bölge haline geldiğini ifade

---

⁴⁸ Aynı yerde, s. 171-172.

⁴⁹ Aynı yerde, s. 172.

⁵⁰ Tsvetkov, *a.g.e.*, s. 93.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

etmiştir. Bulgaristan'ın Selanik'te ve Hazarlar arasında Kırım'da güçlü toplulukları bulunan Yahudilerin, özellikle öğretileri Suriyeli ve Ermeni yerleşimciler tarafından Trakya'ya taşınmış olan Pavlikanların da hedefi haline geldiklerini aktarmıştır. Bulgar ülkesine gelen papazlar arasında da sahte Ortodoksların bulunduğunu ve dinin öğretilerini tam olarak aktaramadıklarını; Çarşamba ve Cuma günleri yıkanmayı yasaklamak gibi batıl inançlar vaaz etmelerinin dini yeni kabul etmekte olan Bulgarlar arasında güvensizlik yarattığını aktarmıştır.⁵¹ İrecek'in Tuna Bulgarları'nın o döneme kadarki inançları olan Gök Tanrı dinini Pagan inancı olarak tanımladığı görülmektedir. Yüzyıllardır Gök Tanrı inancını benimsemiş olan halkın hükümdarları tarafından dayatılan yeni dini benimsemekte zorlanma sebeplerini de aktarma ihtiyacı duyan İrecek'in, halkın bu konuya ilişkin psikolojik durumuyla ilgili de bir analiz yapma durumunda kaldığı görülmektedir.

İrecek, Bulgarlar ile Papa arasındaki mektuplaşmalar hakkında da detaylı bilgi vermiştir. 866 yılında Papa I. Nikolas'ya Hristiyanlığın uygulanmasına ilişkin 106 sorunun iletilmesi için Bulgar elçiler gönderildiğini, Papa'nın da verdiği cevaplarla ülkedeki durumu anlamak için iki psikopos görevlendireceğini bildirdiğini ifade etmiştir. Bulgaristan'a gelen bu görevlilerin verdikleri bilgilerden o dönemde devleti yönetenlerin Slav olmadıkları ve yönetici sınıfın henüz Slav tebaa ile birleşmediği anlaşılmaktadır.⁵² İrecek'in verdiği bu bilgilerden Bulgar devletinde idareci sınıfın hala Tuna Bulgarları'ndan olduğu ve Slav unsurunun henüz yönetici kesimde etkin olmadığı anlaşılmaktadır.

İrecek, Bizans Devleti ile Bulgarlar arasında gelişen dostane ilişkiler neticesinde, Boris Han'ın Roma'dan değil İstanbul'dan yana taraf aldığı ve üçüncü oğlu Simeon'un babası tarafından okuması için bu şehre gönderildiğini de aktararak Bizans'la din aracılığıyla kurulan ilişkinin farklı siyasi alanlara da sirayet ederek güçlendiğine vurgu yapmıştır.⁵³

---

⁵¹ Aynı yerde, *a.g.e.*, s. 173.

⁵² Aynı yerde, *a.g.e.*, s. 173-175.

⁵³ Aynı yerde, *a.g.e.*, s. 178.

Sonuç

Bir bozkır devleti olarak Bizans gibi güçlü bir devlete komşu olarak doğan Tuna Bulgar Devleti, Boris Han zamanında Hristiyanlığı kabul etmiş ve ülkede Slavların ve Slav dilinin etkisinin artmasıyla Hristiyan Slav bir devlete dönüşmüştür. Nüfus olarak çoğunlukta olan Slavlar ülkede baskın gelmiş ve Türk olan Tuna Bulgarlarının etkisi azalmıştır. Devletin Türk özelliği Türklerin dil ve kültürlerini kaybetmesiyle ortadan kalkmıştır.

Bulgar tarih yazımında, Tuna Bulgarları'nın Hristiyanlığı kabulü ile ilgili ilk akademik bilgiler Konstantin İreçek'in *Bulgarların Tarihi* adlı eserinde yer almaktadır. İreçek, Panslavist akımdan etkilenen bir çevrede yetişmiş ve kendisi de hayatı boyunca bu ideolojiyi savunmuştur. İreçek'in Bulgar hanlarını ifade etmek için *knez* ifadesini kullandığı görülmektedir. Yine Hristiyanlığın kabul edilme sürecinde ve öncesinde halkın eski inanç sistemine ilişkin bilgi vermediği dikkat çekmektedir. Özellikle pagan olarak nitelendirdiği kadim Türklerin eski dini Gök-Tanrı inancına hiç değinmediği görülmektedir. Yine anlatısında tüm Bulgarları Slav olarak kabul ettiği ve Türk olan Tuna Bulgarları (Asparuh Bulgarları) konusunda ayırım gözetmediği dikkat çekmektedir.

İreçek Bulgarların kökenini, ideolojisini ve örgütlenmesini tarihi kaynaklara bağlı kalarak ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak, yaptığı son değerlendirmede elde edilen bilgilerin toplumsal önemine dair yanlış bir çıkarımda bulunmuştur. O dönemde ulaşılabilen birçok kaynağı kullanmış, siyasi olayları aktarmış ancak son tahlilde ait olduğu ideolojik çerçevenin dışına çıkmayı başaramamış ve akademik objektiflik sergileyememiştir. Ancak daha sonradan eserin ana metnine çok sayıda ekleme yapması ve notlar dâhil etmesi, çözülmesi gereken sorunların incelenmesi gerektiğinin en iyi göstergesidir.

Bulgarlar ulus inşa süreçlerinde dil olgusundan çokça yararlanmışlardır. Bu amaca yönelik olarak ilk çalışmaları yapanlardan biri olan İreçek eserlerinde, Slav dili vurgusu yapmıştır. Bulgarların Hristiyanlaşma sürecini anlatırken de Slav Bulgar dilinin kurucusu kabul edilen Kiril ve Methodios adlı Yunan din adamlarının ve onların öğrencilerinin faaliyetlerini oldukça detaylı bir şekilde aktardığı görülmektedir. Dil ve din olgularını birlikte ele alarak uluslaşma sürecindeki Bulgarlara Slav-Ortodoks kimliğinde bir istikamet çizmiştir.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

Bulgar Ortaçağ tarihçilerinin duayeni kabul edilen Vasil Zlatarksi İreçek'in eserinin 1929 yılı baskısının ön sözünde bu esere ilişkin *Bulgarların Tarihi*'ndeki bilimsel iddiaların çoğu çoktan güncelliğini yitirmiş olsa da İreçek'in sunumunun büyüğü, sanatsal anlatımı ve retorik olmayan olayları eşsiz bir ustalıkla sunma konusundaki büyük yeteneği asla eskimeyecek" ifadelerini kullanarak bu eserin önemine vurgu yapmıştır.

KAYNAKÇA

A. Araştırma ve İnceleme Eserler

AHMETBEYOĞLU, Ali, *Hanlıktan Çarlığa Bulgar Türkleri Tarihi*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2023.

_____, "718-803 Yılları Arası Tuna Bulgar Devleti", *Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 3, Aralık, 2021, ss. 25-38.

BOJİLOV, İvan, Gyuzelev, Vasil, *İstoriya na srednovekovna Bilgariya VII-XIV vek*, İzdatelska kışta Anibus, Sofya 1999.

DOSTAL, M. Yu., Malyugin, V. D., Çurkina, İ. V., *Russko-slavyanskiy kalendar na 2005 god.*, Moskva 2005.

FINE, John V. A. Jr., *The Early Medieval Balkans, A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor 1983.

FOL, Aleksandır, Gyuzelev, Vasil, Gençev, Nikolay, vd., *Kratka İstoriya na Bilgariya*, İzdatelstvo Nauka i izkustvo, Sofya 1983.

GYUZELEY, Vasil, *Knyaz Boris Purvi*, Nauka i izkustvo, Sofya 1969.

HUPCHICK, Dennis Paul, *The Bulgarian-Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony: Silver-Lined Skulls and Blinded Armies*, Palgrave Macmillan, Wilkes-Barre 2017.

İREÇEK, Konstantin, *İstoriya na Bilgarite*, Sofya 1978.

FATMA RODOPLU YILDIRIM

JALOV, Aleksey-Stamenova Magdalena, "Contribution of Hermengild and Skorpil to the Bulgarian Speleology", (ed.) Michal Filippi, Pavel Bosak, *16th International Congress of Speleology Proceedings*, V. 1, Czech Republic 2013, ss. 103-106.

JEREV, Stoyan, Stankov, Valentin, Ralitsa Tsoynska, *İstoriya na bulgarskiya knijoven ezik*, Dırjavno izdatelstvo narodna prosveta, Sofya 1989.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985.

KARATAY, Osman, *Bulgarlar Yitik Bir Türk Kavmi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

KATSUNOV, Valeri, Mitev, Plamen, Kolev. Valeri, vd., *İstoriya na Bulgariya v dati*, İztok zapad, Sofya 2017.

KAZDAL, Ayşe, "Tuna Bulgar Kağanlığı ve Hristiyanlaşma Süreci", *Doğu Avrupa Tarihi Yeni Bulgular ve Yaklaşımlar*, (ed.) Mualla Uydu Yücel, Nuri Kavak, Sema Aktaş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, ss. 72-121.

KOHN, Hans, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (çev.) Agah Oktay Güner, İlgı Kültür Sanat Yay., İstanbul 2017.

MİYATEV, Petır, *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 1, Sofya, 1953.

_____, *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 2, Sofya, 1959.

_____, *İz arhiva na Konstantin İreçek*, C. 3, Sofya, 1963.

RODOPLU YILDIRIM, Fatma, *Bulgaristan'da Kuman Hanlar Dönemi, II. Bulgar Devleti'nin Kuruluşu ve Bulgar Tarihyazımında Kuman/Kıpçaklar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2021.

ROSSİYSKAYA PEDAGOGİÇESKAYA ENSİKLOPEDİYA, v 2 t., gl. red. V. V. Davidov, T. 1, Moskva 1993.

RUNCIMAN, Steven, *A History of the First Bulgarian Empire*, Londra 1930.

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

SOVETSKAYA İSTORİÇESKAYA ENTSİKLOPEDİYA, (red.) E. M. Jukov, T. 6, (v 16 tomah), İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva 1965.

TSANEV, Dimitir, *Bilgarskata İstoriçeska Knijnina prez Vizrajaneto XVIII-Pırvata Polovina na XIX vek*, Nauka i izkustvo, Sofya 1989.

TSVETKOV, Plamen S., *Bilgariya i Balkanite ot drevnosta do naşı dni*, Zograf, Varna 1998.

ZLATARSKİ, V. İ., “Predgovor kim İzdanieto ot 1929 g.”, *Akad. Konstantin İreçek İstoriya na Bilgarite*, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo Sofya 1978.

_____, Vasil, *İstoriya na bilgarskata dirjava: prez srednite vekove*, Tom 1, Çast 2, Sofya 2002.

B. Elektronik Kaynaklar

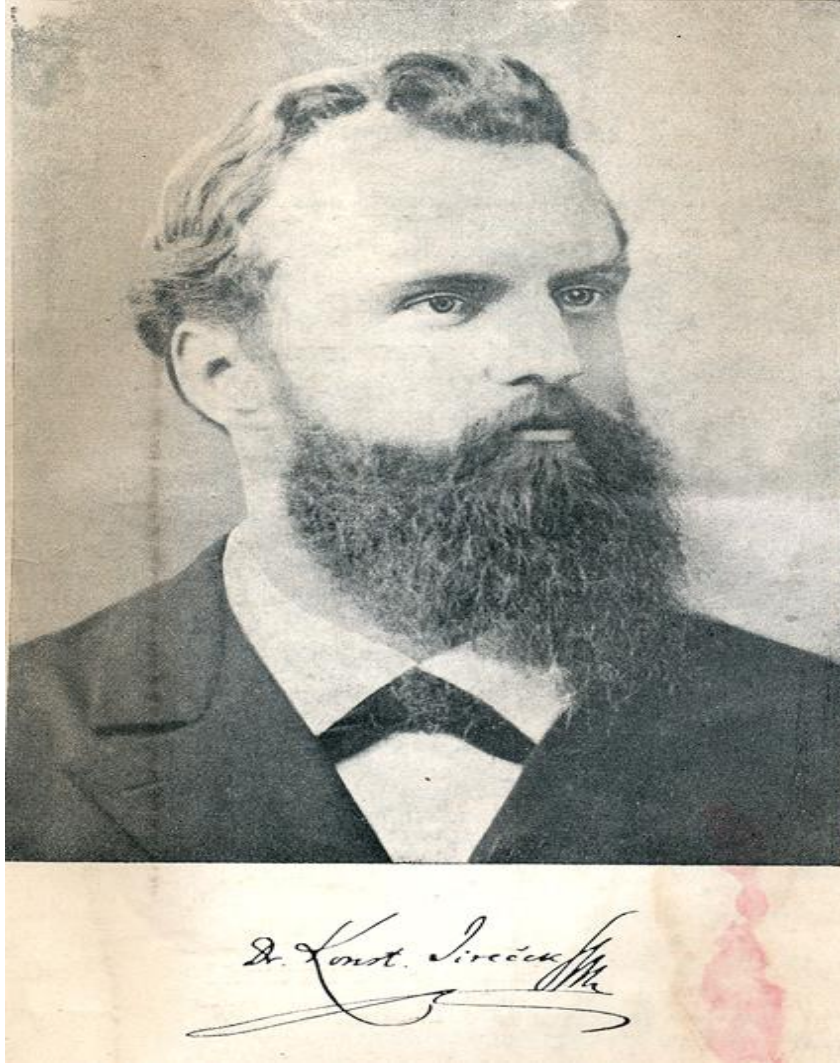
MİRÇEV, Kiril, “Starobılgarskiyat Ezik”, http://macedonia.kroraina.com/pdf/mirchev_starobylgarski.html, (25.07.2023).

<https://southslavic.wordpress.com>, (30.12.20123).

FATMA RODOPLU YILDIRIM

EKLER

EK-1: Konstantin Josef İreçek

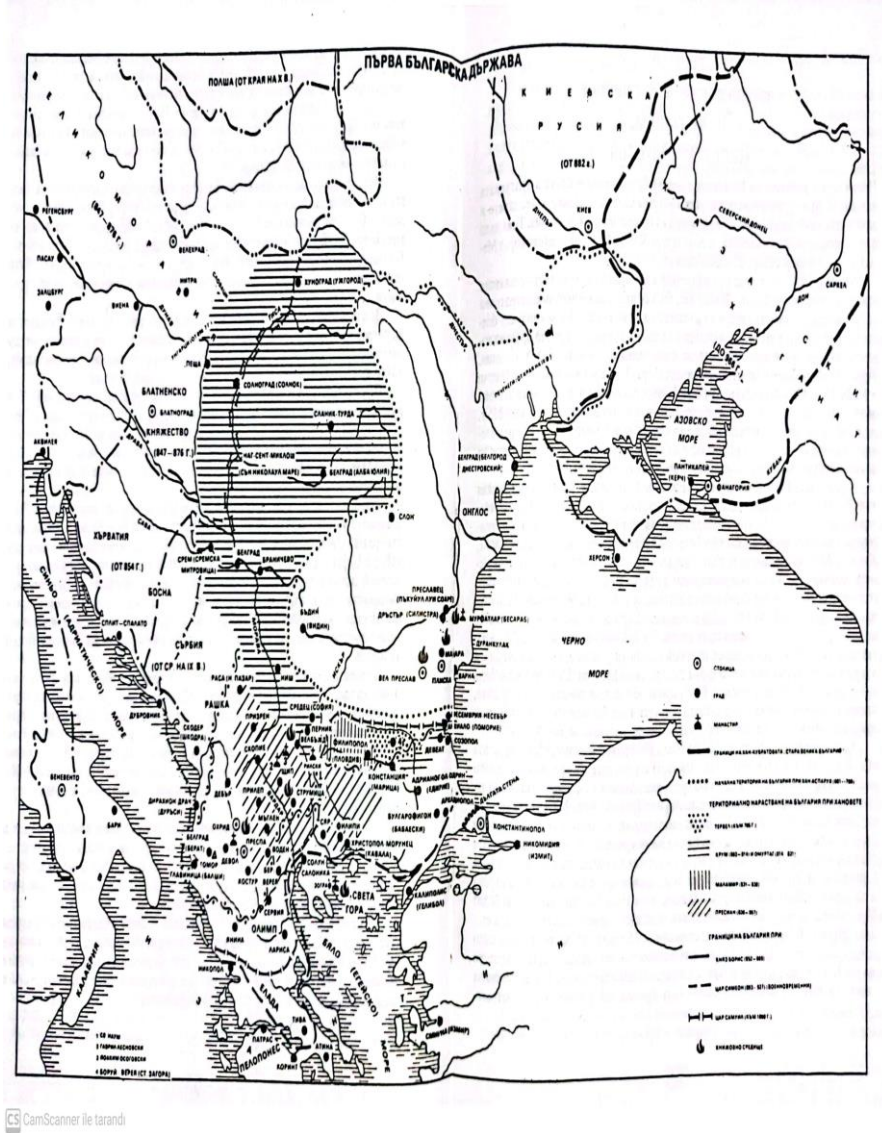

Kaynak:

https://www.omda.bg/public/biblioteka/irecek/konstantin_irecek_sn.htm
(07.08.2023).

KONSTANTİN İREÇEK'İN *BULGARLARIN TARİHİ* ADLI ESERİNE GÖRE TUNA
BULGARLARI'NIN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

Ek-2: Hristiyanlığın Kabul Edildiği I. Boris Döneminde Tuna Bulgar Devleti'nin Siyasi Sınırları

Kaynak: Aleksandır Fol, Vasil Gyuzelev, vd., *Kratka İstoriya na Bulgariya*, Izdatelstvo Nauka i izkustvo, Sofya 1983, s. 56-57.